

Odlišnosti v hodnotových výpovědích českých a slovenských žáků

Helena Vomáčková, David Cihlář

Abstrakt

Stat' komentuje část výsledků výzkumné studie, která sledovala odlišnosti a shody v hodnotově orientovaných výpovědích českých a slovenských žáků 4., 5. a 6. tříd základních škol. Tito se prostřednictvím dotazníkového šetření vyjadřovali k vybraným situacím a na čtyřstupňové škále deklarovali své pojetí světa a svou pozici v něm. Článek se zabývá rozбором statisticky významných odchylek, které byly zjištěny mezi výroky českých a slovenských chlapců a českých a slovenských dívek. S ohledem na věk respondentů a úroveň jejich reflexe a sebereflexe nesou jejich výpovědi též otisk hodnotových preferencí jejich rodin i české a slovenské společnosti, v níž žijí.

Klíčová slova: čeští a slovenští žáci středního školního věku, indikace rozdílů hodnotových pojetí žáků, nezávisle proměnná pohlaví a státní příslušnost, porovnání chí-kvadrát testem.

Differences in Value-oriented Statements of Czech and Slovak Pupils

Abstract

This article comments on a part of the results of the exploratory study monitoring the differences and correspondences in the value-oriented statements of Czech and Slovak pupils of the fourth, fifth and sixth classes of primary schools. By means of a question-

naire inquiry, they were presenting their opinions about the selected situations and they specified their perceptions of the world and their position in it on a four-stage scale. The article deals with the analysis of statistically significant deviations which were found out among the reflections of Czech and Slovak boys and Czech and Slovak girls. With regard to the respondents' age and the level of their reflections and self-reflections, their statements bear an imprint of the value preferences of their families and those of the Czech and Slovak societies in which they live.

Key words: Czech and Slovak pupils at the middle school age, indication of differences in pupils' value conceptions, sex and nationality as independent variables, comparison by means of the Pearson's Chi-squared test.

Úvod

Oddělením českého a slovenského státu v roce 2003 došlo rovněž k oddělení vzdělávacího prostředí, které dnes již déle než jedno desetiletí ovlivňují poněkud odlišné podmínky – politické, ekonomické, legislativní, sociální, morální, kulturní apod. V rámci nich se obě společnosti z hlediska pojetí hodnot vyvíjely již svébytně a individuálně. V obou případech došlo ke společenskému posunu hodnot a hodnotových měřítek, který např. na české straně nelze jednoznačně označit za pozitivní (Bělohradský, 2014, s. 7; Prudký, 2009, s. 294). Dospělá populace je pragmaticky a racionálně vzala na vědomí a v soukromých světech svých rodin je otiskuje do vidění světa svých dětí – školáků. Širší společenské prostředí vstupuje do procesu formování školní mládeže (Blížkovský, 1997, s. 59) jak prostřednictvím rodinných společenství (např. působením asymetrických ekonomických vztahů – bohatý vs. chudý), prostřednictvím vrstevnických skupin (např. působením vzájemných preferencí a zájmů), tak prostřednictvím školních společenství (např. působením školy pro-inkluzivní vs. školy tzv. elitní) a dalších fenoménů sociálního okolí, např. médií (Čáp, Mareš, 2007, s. 231). Síla dopadu těchto formativních vlivů se vždy odvíjí od věku a individuální zralosti školáka a od bezprostřední pozitivní či negativní reakce sociálního prostředí, v němž žák žije.

V rámci výzkumné sondy byla pozornost věnována žákům středního školního věku (Matějček, 2008, s. 57), tj. žákům čtvrtých, pátých a šestých tříd základních škol. Cílem příspěvku je předložit a komentovat vybrané odlišnosti ve výrocích českých a slovenských žáků tohoto věku a otevřít prostor k polemice o posunu vnímání hodnot v obou společenstvích dříve jednotného státu. Přes – svým záběrem dílčí charakter šetření, jeho jednorázovost a z hlediska hodnot sporný střední školní věk žáků – upozorňuje stať na zrádnost podceňování morálky a charakteru a přeceňování kognice a intelektu. – A to nejenom na školách, ale i v rodinách a v celé české společnosti (Kohoutek, 2009, s. 1).

Autoři jsou si vědomi spornosti středního školního věku z hlediska hodnotové zralosti žáků, kteří si svou orientaci teprve formují, zpřesňují a ukotvují. Nicméně pro tento věk je typická již tzv. vyrovnaná stabilizace žáka (Matějček, Dytrych, 2002, s. 33), v rámci níž se formují individuální normy a vyrovnávají se vztahy s rodiči. Někteří autoři toto období označují jako věk střídavého realismu, neboť školák chce postupně vědět co je a jak to je, na rozdíl od mladších spolužáků, kteří ve svém vnímání, myšlení i jednání jsou závislí na vlastních přáních a fantazii. Pro dospívajícího je důležitější vědět, co by mělo být „správně“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 118), tj. začíná si osvojovat hodnotové vzorce. V procesu utváření hodnot jde především o jejich interiorizaci, čili o to, které hodnoty během sociálního učení přijme jedinec za vlastní. Proces vzniku hodnot popisuje např. Göbelová (2004, s. 22 a n.), která upozorňuje při zvnitřňování hodnot na významnost rodiny, kultury a tradic, školní výchovy, materiálního zabezpečení, inteligence, pohlaví, příslušnosti ke společenské vrstvě, ale i na významnost nových impulsů pro vznik hodnot. Uvádí, že u dětí se na procesu vzniku hodnot podílí zejména osobní zkušenost, která se zhmotňuje do pravidel a následně ovlivňuje jejich autokultivaci.

Sledované školní období je rovněž obdobím, kdy se školáci začínají identifikovat s životní rolí podle pohlaví. Z chlapců se stávají psychicky „mladí muži“ a z dívek „mladé ženy“. V podobném duchu se vyjadřuje i Čačka (1994, s. 55), který uvádí, že devítiletí a desetiletí školáci se stávají na krátký čas přesně takovými, jaké si je jejich rodiče přejí: spolehliví a rozumní. Na oplátku začínají ale požadovat vyšší samostatnost, vadí jim, pokud za ně rozhodují jiní. Chtějí dokázat, že jsou schopni sledovat vlastní povinnosti. Přes všechny tyto pokroky je školák v tomto období stále ještě dítětem a není možné od něho očekávat předčasně zralé chování (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 119). Dominantním způsobem myšlení je stále myšlení v konkrétních logických operacích, kdy ale dochází ke kvalitativní proměně jejich uvažování. Respektují zákony logiky – dokáží klasifikovat, třídit, řadit, váží se ale na názorné poznávání, na konkrétní předměty a procesy, které lze přímo vnímat a představit si je, popřípadě s nimi manipulovat. Charakteristická pro tuto fázi je i schopnost decentrace, konzervace a reverzibility (Vágnerová, 2005, s. 243). Školák začíná být schopen posuzovat skutečnost podle více hledisek a brát v úvahu různé souvislosti a vztahy. Je si vědom trvalosti určitých objektů, jejich znaků či vlastností množin a začíná si uvědomovat, že jedna skutečnost může mít více podob. Rovněž začíná chápat, že každá situace není neměnná a nevratná. S příchodem logického myšlení a rozšířením časové perspektivy je školák schopen na obecné úrovni pochopit určité věci a jevy jako trvalé hodnotové cíle vlastního jednání (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 132).

Hodnotová orientace žáka středního školního věku, která je charakterizována postoji k určitým hodnotám, je výrazně determinována rodinným společenstvím, v němž žák vyrůstá. Jeho postoje se odvíjejí zejména od osobních zkušeností s většinovou reakcí na jeho názory, přístupy a jednání v jejich bezprostředním sociálním okolí (Bedrnová, Nový, 2009, s. 244). Osobní zkušenost v sobě promítá i citové vazby a emoce, vzory

a ideály, příklady a jejich nápodobu, cíle, přesvědčení apod. Jde o celý souhrn vztahů k okolnímu světu i k sobě samému, který závisí na míře poznání dané skutečnosti (Horák, 1996, s. 15). U této kategorie žáků lze proto očekávat příklon k hodnotám a normám typickým pro jejich rodinné zázemí a teprve postupně se profilující jejich osobní postoj k nim. Osobní zkušenost ne nepodstatně doplňuje i zkušenost zprostředkovaná, jejímž zdrojem je vzdálenější sociální okolí. Jedná se o otevřený proces hodnotové profilace jedince, v němž se formuje jeho přesvědčení, že určité situace či ideje představují něco dobrého a žádoucího (Cakirpaloglu, 2009, s. 285). Často bývají hodnoty charakterizovány jako to, co je jedincem kladně hodnoceno, to, k čemu zaujímá pozitivní postoj, to, o co projevuje zájem a co představuje pro něho určitou hodnotu. Toto pojetí určitých hodnot má však individuální charakter a jeho pozitivní vjem jednotlivcem může být širším okolím naopak přijímáno negativně. V procesu dospívání se do popředí dostává vliv dětské skupiny s vlivem svých specifických hodnot a nepsaných norem, které se někdy neshodují s hodnotami a normami rodiny. Školák se ocitá v tomto případě v konfrontaci, kterou musí sám vyřešit, což lze považovat za zkoušku jeho hodnotového zrání.

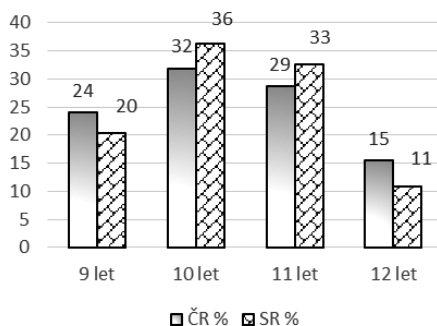
1 Metodický kontext a charakter výzkumného šetření

Díličí výsledky výzkumného šetření předkládané v této stati doplňují původní studii autorů Vomáčková, Cihlář (2013), která zkoumala vliv rodiny na školní úspěšnost a hodnotovou orientaci žáků středního školního věku v českém vzdělávacím prostředí. Dodatečně získané výsledky (2013–2014) ze slovenského vzdělávacího prostředí rozšířily a prohloubily pohled na žákovské projevy hodnot a umožnily jejich komparaci dle nové nezávisle proměnné: státní příslušnosti žáků. Takto získané odlišnosti mezi českými a slovenskými žáky v dílčím výběru přináší a komentuje tato stat. Zaměřuje se výběrově na statisticky významné souvislosti, které byly ověřeny pomocí Pearsonova chí-kvadrát testu nezávislosti na 5% hladině významnosti dle kritéria pohlaví a státní příslušnost.

Výzkumný vzorek tvořili respondenti z jedenácti okresů (šest se nacházelo v České republice: všechny v Ústeckém kraji, pět ve Slovenské republice: tři v Prešovském kraji, po jednom v Trnavském a v Nitranském kraji). Celkem se jednalo o 731 školáků 4., 5. a 6. tříd základních škol, tj. o devítileté až dvanáctileté žáky. Testovaný soubor respondentů vykazoval celkem vyrovnané zastoupení (dle chí kvadrát-testu: $p = 0,946367$), kde z celkového počtu 480 českých žáků bylo 53,1 % chlapců a 46,9 % dívek, z celkového počtu 251 slovenských žáků bylo 53,4 % chlapců a 46,6 % děvčat. Rovněž věkové rozložení (viz graf 1) a rozložení genderové (viz graf 2) lze považovat za poměrně vyrovnané.

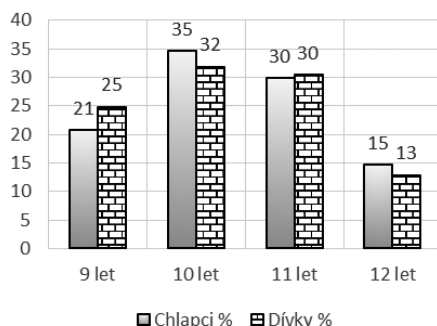
Graf 1

Rozložení respondentů dle státu a věku (%)

Graf 2

Rozložení respondentů dle pohlaví a věku (%)

Všichni respondenti odpovídali na totožné otázky prostřednictvím papírové verze anonymního dotazníku ve dvou jazykových mutacích (české a slovenské). Dotazník měl celkem 34 položek, z nichž prvních osm bylo faktografických. Dalších 26 otázek pomocí čtyřstupňové škály (Rozhodně Ano, Spíše Ano, Rozhodně Ne, Spíše Ne) zjišťovalo, do jaké míry se žák ztotožňuje s uvedenými výroky, jaké preference volí a kam se sám – nebo svoji rodinu – zařazuje z hlediska hodnotového projevu. Spolu s individuálně oceňovanými projevy žáka samého, tak byly zprostředkovaně získány i dílčí poznatky o hodnotové preferenci rodin těchto žáků, které jsou vnímány jako okolnosti formující žáky v hodnotovém nazírání světa.

Pro posílení věrohodnosti dotazníku byly dotazníkové položky většinou koncipovány jako položky situační s akcentem na každodenní činnost žáka a se snahou promíť-

nout jeho osobní identitu do odpovědí (Göbelová, 2004, s. 27). Reflektovali jsme přitom, že hodnoty se odrážejí v činnosti a chování člověka (Horák, 1996, s. 14) a že vznikají jako fakt vědomí, čímž zpětně působí na činnost. Ani tento postup však nemohl zaručit, že některé z odpovědí nebudou nadhodnoceny či podhodnoceny. Proto byla pro odhad specifických reliabilit jednotlivých položek dotazníku použita metoda stability v čase test-retest. Tato metoda ověřuje opakovaně v čase stabilitu hodnoty dané proměnné měrným nástrojem, který garantuje, že dosažené výsledky jsou též přiměřeně stabilní a neměnné (Ferjenčík, 2000, s. 196–211). Reliabilita byla ověřována s odstupem čtyř týdnů a s výsledkem 0,812–0,868, což je možno dle Měkoty a Blahuše (1988, s. 134) považovat za dostatečné.

Badatelským cílem bylo najít odpověď na otázku, zda čeští a slovenští školáci obdobného věku vyhodnocují vybrané situace rovněž hodnotově obdobně nebo, zda mezi jejich hodnotovým projevem existují statisticky významné odchylky. Tyto odchylky byly prokázány z 26 škálových otázek v dotazníku v deseti případech u chlapců a v patnácti případech u dívek. Dívky tedy v daném vzorku respondentů – z hlediska statisticky průkazné souvislosti hodnotových výroků a státní příslušnosti – převýšily svými hodnotovými odchylkami chlapce o celých 50 %. Příspěvek dále výběrově analyzuje a komentuje pět – shodně u chlapců i u děvčat – projevených odchylek ve výrocích českých a slovenských žáků dle dvou výše uvedených nezávisle proměnných: pohlaví a státní příslušnost. Jde o oblasti, kde byla síla odlišných hodnotových výroků potvrzena současně oběma pohlavími. Jakkoli nelze výsledky uvedené sondy přeceňovat, nabízejí podněty k úvahám, zda se vnitřní světy našich školáků středního školního věku hodnotově formují příznivě a proč se tak děje, či ne.

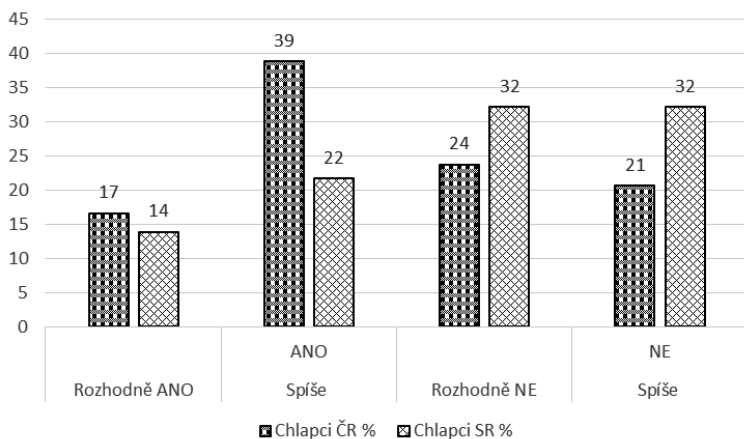
2 Statisticky významné rozdíly ve výrocích českých a slovenských žáků

Statisticky významné rozdíly byly zaznamenány ve výrocích žáků v intencích hodnotových projevů jejich rodin (viz dále rodičovské preference forem odměny), v intencích vlastních hodnotových stanovisek (viz dále „Není hanba být chudý, ale hloupý“) a v intencích kombinujících oba výše uvedené projevy hodnot (viz dále vnímání rodičů žáky jako životního vzoru a vnímání důvěryhodné osoby pro řešení problémů dotčených žáků). U dále uvedených případů tedy není jedno, zda školák navštěvuje základní školu v Čechách nebo na Slovensku a zda vyrůstá v prostředí české či slovenské společnosti.

Jako statisticky významná se projevila odchylka u českých a slovenských rodinných společenství z hlediska motivace žáků prostřednictvím odměny v podobě peněz. Zatímco u českých žáků – chlapců i dívek – převažoval souhlas nad souhlasem slovenských vrstevníků, tak zamítavé stanovisko slovenských žáků převažovalo nad zamítavým stanoviskem českých vrstevníků – viz graf 3 a 4.

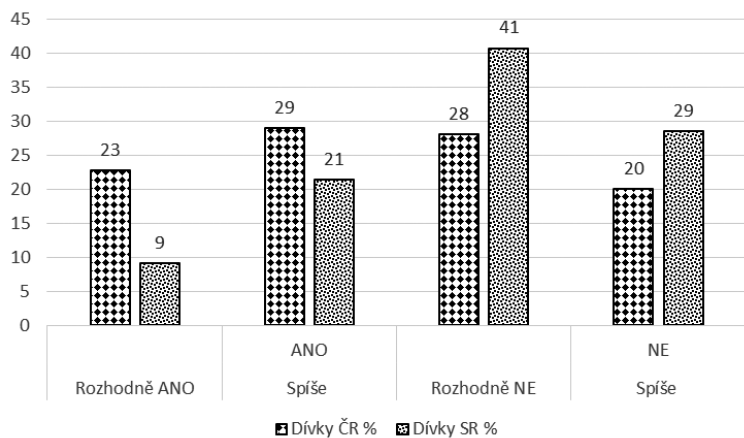
Graf 3

Chlapci – Rodiče upřednostňují jako odměnu peníze (%)

 χ^2 kvadrát-test: 13,7343, $p = 0,003291$

Graf 4

Dívky – Rodiče upřednostňují jako odměnu peníze (%)

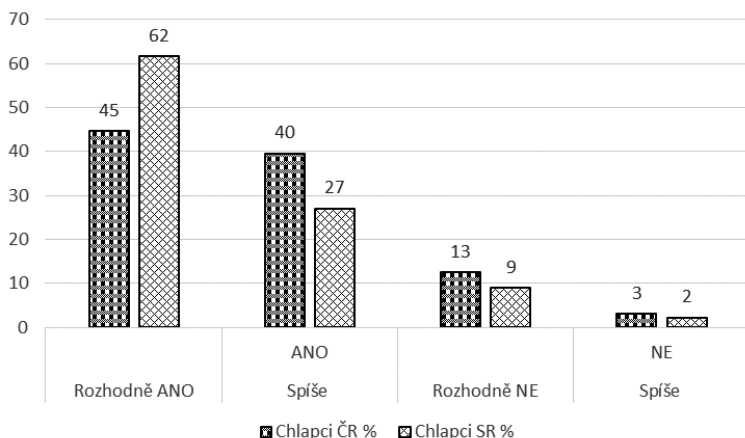

 χ^2 kvadrát-test: 13,8179, $p = 0,003165$

Jak vyplývá z výše uvedeného, pěstují české rodiny statisticky významněji než rodiny slovenské podmíněnost určitého výkonu, činnosti či splnění úkolu peněžní odměnou. Psychologicky se jedná o posilování vědomí „něco za něco“ a oslabování motivace žáků ke konání bez této finanční odměny, tj. pouze pro věc samu, pro obohacení z činnosti jako takové, či pro někoho, komu konáním pomohou či ho potěší (Helus, 2009, s. 156). Vytvářejí se tak podmínky k žákovskému pojmání peněz jako cíle, zatímco jsou rodiči zamýšleny spíše jako podpůrný prostředek k dosažení cíle. Tržní fenomén ziskosti je tak patrný více v projevech českých rodin a lze dedukovat, že oslabuje morální aspekt konání žáků ve srovnání s rodinami slovenských žáků.

Další statisticky významná odlišnost se týkala vnímání rodičovských vzorů u českých a slovenských žáků. Čeští chlapci i dívky v daném věku vyjadřovali kategorický souhlas (Rozhodně Ano) s tím, že rodiče jsou jim vzorem v přístupu k životu s daleko slabší intenzitou, než tomu bylo u slovenských vrstevníků. Současně kategorický nesouhlas (Rozhodně Ne) českých žáků – chlapců i dívek – převažoval nad nesouhlasem slovenských vrstevníků – viz graf 5 a 6.

Graf 5

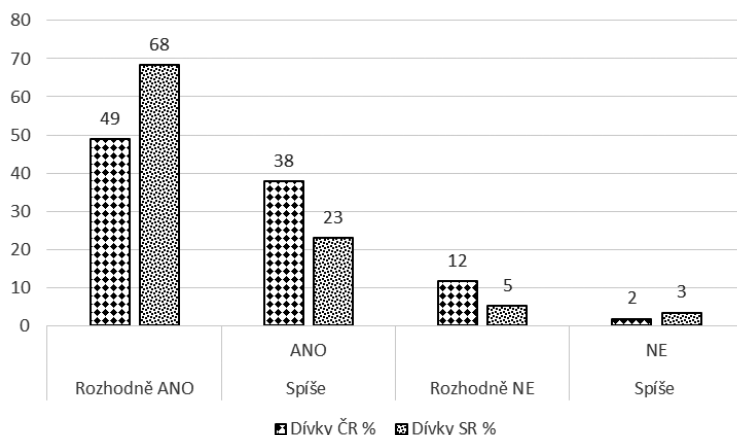
Chlapci – Rodiče jsou mi vzorem v přístupu k životu (%)

chí kvadrát-test: 10,0615, $p = 0,018054$

Graf 6

Dívky – Rodiče jsou mi vzorem v přístupu k životu (%)

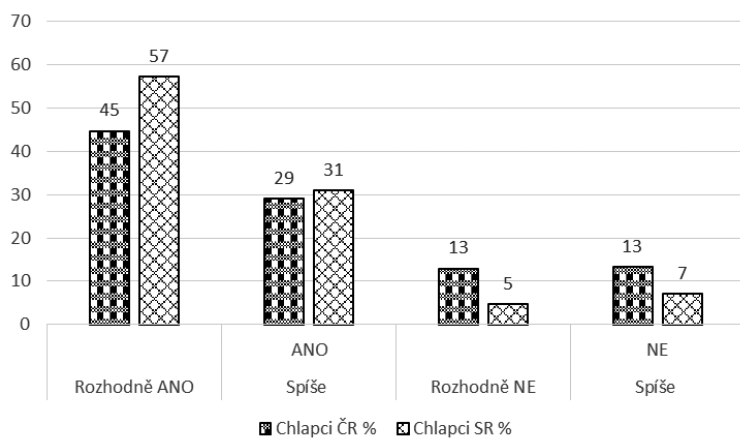
chí kvadrát-test: 14,6258, $p = 0,002167$

Statisticky významné odchylky mezi výše uvedenými výpověďmi českých a slovenských žáků vedou k zamyšlení nad jejich možnými příčinami ale i důsledky. Pokud existují nedostatky v modelu rodičů, hovoří někteří autoři o rušivém elementu ve výchově žáků, a to zejména z hlediska interiorizace morálních norem (Čáp, Mareš, 2007, s. 58). Výsledky šetření v tomto kontextu naznačují, že čeští chlapci by mohli mít problém v 16 % (úhrn Rozhodně Ne, Spíše Ne), zatímco slovenští chlapci jen v 11 % případů a české dívky ve 14 %, zatímco slovenské dívky jen v 8 % případů. Nelze ovšem pominout ani úroveň hodnotového zrání žáka středního školního věku a charakteristiku rodiny, např. ambiciózní rodinu v protipólu k rodině zanedbávající (Helus, 2006, s. 156 a n.). Šetření neumožňuje zjistit, zda kategorický souhlas/nesouhlas žáků je více ovlivněn faktorem rodina, např. vlivem úrovně dlouhodobého plnění/neplnění funkcí rodiny či faktorem žák, např. vlivem úrovně sebepoznání a seberegulace.

Další statisticky významná odchylka byla mezi českými a slovenskými žáky zaznamenaná v míře identifikace s výrokem „Není hanba být chudý, ale hloupý“. Jak chlapci, tak děvčata ze slovenského vzdělávacího prostředí ve svých souhlasných stanoviscích převážili své české vrstevníky, kteří naopak čteněji uváděli zamítavá stanoviska – viz grafy 7 a 8.

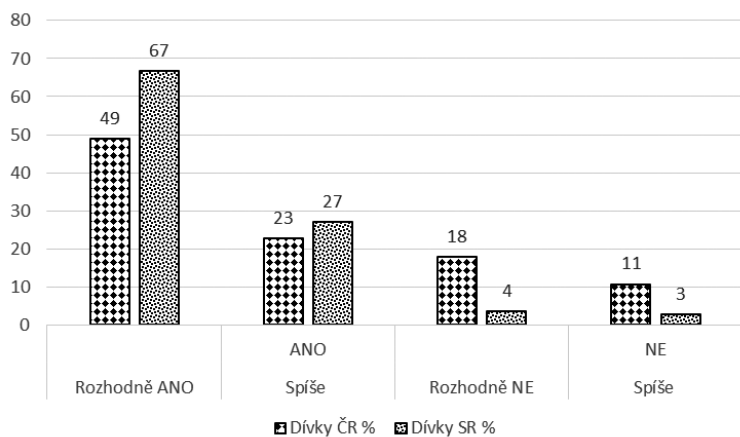
Graf 7

Chlapci – Není hanba být chudý ale hloupý (%)

chí kvadrát-test: 11,8055, $p = 0,008082$

Graf 8

Dívky – Není hanba být chudý ale hloupý (%)

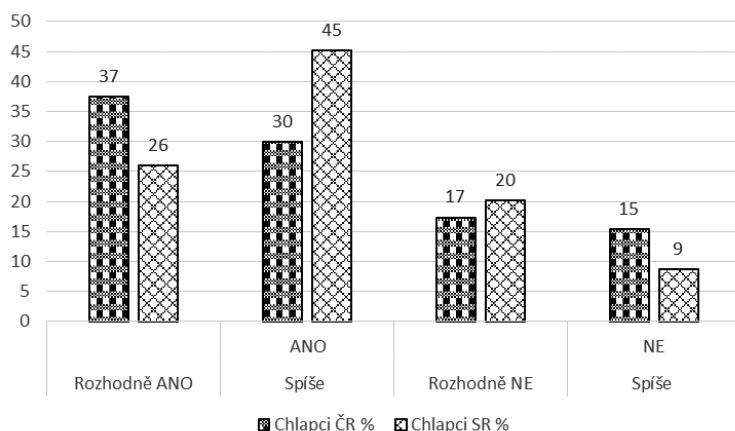
chí kvadrát-test: 22,1466, $p = 0,000061$

Oba grafy v podstatě ukazují, v jaké míře se žáci identifikují s projevem hmotné či finanční nedostatečnosti a v jaké míře s projevem nedostatečnosti znalostní, dovednostní, myšlenkové či konativní. I v tomto případě lze dedukovat, že v jejich sděleních se otiskují jak rodinné priority, tak zprostředkované priority dané společností. Překvapivě, ale v kontextu s první uvedenou odchylkou, zjišťujeme, že blíže Frommovu pojetí „být“ (1994, s. 85 a n.) se ocitají slovenští žáci, zatímco čeští čteněji naplňují pojetí „mít“. Z hlediska hodnotové orientace celé společnosti (české a slovenské) nabývají výsledky sledovaného vzorku respondentů ve věku mezi 9 až 12 lety charakteru poměrně zásadní výzvy pro budoucnost. Pokud se posílují od školního věku u dětí názor, že základním způsobem legitimování hodnoty a významu člověka je množství věcí, které vlastní, a velikost příjmů, která mu je umožňuje získat (primárně nikoli proto, že je potřebuje, ale proto, že se jimi navenek prezentuje), stává se pro ně člověk nemajetný a chudý člověkem méně významným, či dokonce bezvýznamným, člověkem, na kterém tolik nezáleží. Preference hodnoty vlastnění na úkor hodnoty bytí tak zakládá sociální odstup ve společnosti a napomáhá projevům sociální exkluze (Svoboda, Smolík, 2010, s. 103 a n.).

Statisticky významné rozdíly z titulu státní příslušnosti se objevily rovněž u výroku žáků „Své problémy řeším převážně s otcem“. Jak u chlapců, tak i u dívek shodně převyšoval kategorický souhlas s výše uvedeným sdělením u českých žáků nad slovenskými. Slovenští žáci naopak dominovali nad českými v kategorickém odmítnutí tohoto tvrzení (Rozhodně Ne) a u částečného souhlasu s ním (Spíše Ano) – viz grafy 9 a 10.

Graf 9

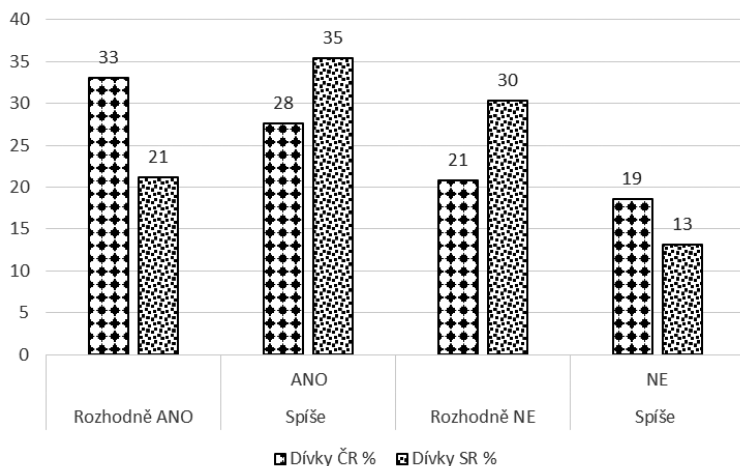
Chlapci – Své problémy řeším převážně s otcem (%)

chí kvadrát-test: 10,6476, $p=0,013796$

Graf 10

Dívky – Své problémy řeším převážně s otcem (%)

 χ^2 kvadrát-test: 8,40353, $p = 0,038374$

Výše uvedené srovnání přináší překvapení, že dívky z českého prostředí (33 %) prezentují kategoricky (Rozhodně Ano) svůj vztah důvěry k otci velmi obdobně jako chlapci (37 %), a ve větších četnostech, než je tomu u jejich slovenských vrstevníků. Naopak slovenské dívky dominují v kategorickém nesouhlasu (30 % Rozhodně Ne) jak nad českými děvčaty (21 %), tak nad slovenskými chlapci (20 % Rozhodně Ne)¹. Na daném vzorku respondentů se tak nepotvrdila preference pohlaví v rámci rodiny, podle níž se dívky se svými problémy obračejí převážně na matky a chlapci převážně na otce (Vomáčková, 1994, s. 67). Bez zajímavosti není ani fakt, že české dívky se v úhrnu (součet Rozhodně Ano, Spíše Ano) na své otce obračejí čteněji (61 %) než jejich slovenské vrstevnice (56 %), zatímco u chlapců je tomu naopak: slovenští chlapci vykazují v úhrnu důvěru (součet Rozhodně Ano, Spíše Ano) vůči svým otcům častěji (71 %) než jejich čeští vrstevníci (67 %).

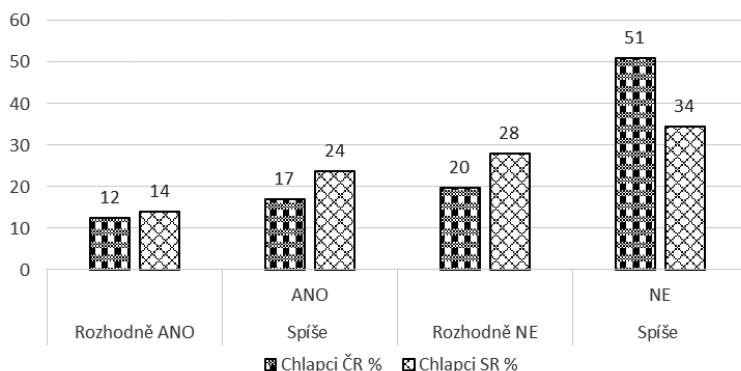
Obdobu výše uvedené statistické souvislosti mezi státní příslušností a vztahem důvěry oslovených žáků na českých a slovenských školách tvořil jimi vyjádřený vztah důvěry k sourozencům. Přesto, že jak na české tak na slovenské straně převažovalo odmítavé stanovisko žáků, projevil se regionální rozdíl. Slovenští chlapci a dívky převyšovali

¹ Rozdíly české a slovenské populace středního školního věku ve vztahu jimi projevené důvěry k matce nebyly statisticky významné, tj. čeští a slovenští žáci se projevovali obdobně.

své české spolužáky v důvěře ke svým sourozencům, na které se neváhali se svými problémy obrátit. V úhrnu (součet Rozhodně Ano, Spíše Ano) to bylo 38 % slovenských chlapců oproti 29 % českých chlapců a 40 % slovenských dívek oproti 30 % českých dívek – viz graf 11 a 12.

Graf 11

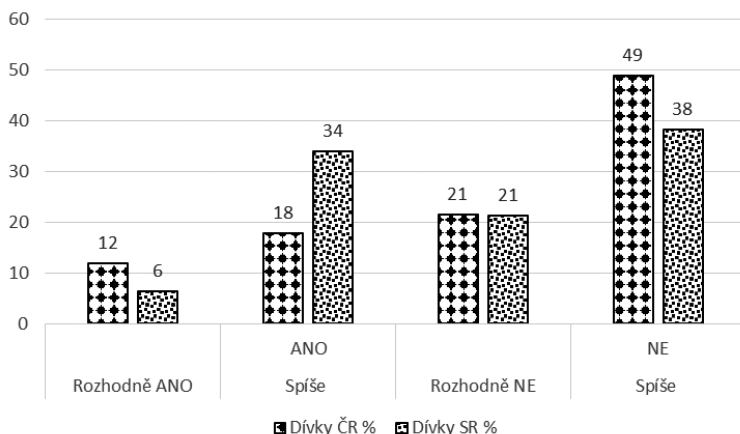
Chlapci – Svě problémy řeším převážně se sourozenci (%)

chí kvadrát-test: 7,91741, $p = 0,047756$

Graf 12

Dívky – Svě problémy řeším převážně se sourozenci (%)

chí kvadrát-test: 11,1865, $p = 0,010762$

Výše uvedené regionální rozdíly mohou být ovlivněny různými skutečnostmi. Jedná se jak o četnost sourozeneckých skupin žáků v Čechách a na Slovensku, tak o míru možnosti žáka řešit problém mimo okruh jeho rodiny. Vyloučit nelze ani obavu z prozrazení problému rodičům, z důvodu jejich reakce, kterou může žák vnímat jako nežádoucí či nepřiměřenou. S tím může souviset i míra kategorického odmítnutí (Rozhodně Ne) řešit problém se sourozencem, která u žáků z českého prostředí vždy dominuje (čeští chlapci 51 %, české dívky 49 %) nad vyjádřeními žáků ze slovenského prostředí (slovenští chlapci 34 %, slovenské dívky 38 %).

Současně lze ochotu svěřovat se některému členu rodiny s osobními problémy (ať je to otec nebo sourozenec) vnímat jako prvek semknutosti a soudržnosti rodiny (Balcar, 1991, s. 40 a n.).

Závěr

Výzkumná stať výběrově poukázala na odlišnosti ve výrocích českých a slovenských žáků středního školního věku, které souvisejí s jejich hodnotovým nazíráním světa. Záměrně byly vybrány statisticky průkazné souvislosti z titulu odlišné státní příslušnosti, které byly shodně zjištěny jak u chlapců, tak u dívek. Obě pohlaví v těchto případech dokladovala poněkud odlišné, české a „slovenské“ preference u sebe samých či svých rodin. Jakkoli nešlo o reprezentativní vzorek respondentů, svou četností poskytl některá zajímavá statisticky významná zjištění. Jejich uchopení a vyhodnocení je nezbytné činit v kontextu s omezeními provedeního šetření a v kontextu s věkem žáků. Rozmezí 9/10 až 12/13 let je považováno za přelomové z hlediska přeměny heteronomní morálky na morálku autonomní. Teprve mezi šestou až osmou třídou žák hodnotově zraje (Vacek, 2000, s. 72). Zjištěné odlišnosti u 9 až 12letých českých a slovenských žáků tak nelze přeceňovat, přesto však vyvolávají řadu otázek z hlediska signálů o posunu hodnot v samostatně působícím českém a slovenském státu. Z hlediska další perspektivy není irelevantní jak se do jejich jednání a prožívání v dospělosti bude promítat hodnotový systém a hodnotová orientace založená ve školním věku a jak významným zdrojem motivace či naopak demotivace bude pro jejich budoucí působení ve společnosti.

Literatura

- Balcar, K. (1991). *Úvod do studia psychologie osobnosti*. Chrudim: Mach.
- Bělohradský, V. (2014). Vžít reformismus vážně. *Právo*. 5. 3. 2011.
- Bedrnová, E., Nový, I. a kol. (2009). *Psychologie a sociologie řízení*. 3. Vyd. Praha: Management Press.
- Blížkovský, B. (1997). *Systémová pedagogika. Celistvé a otevřené pojetí vzdělávání a výchovy*. Brno: Amosium Servis.
- Cakirpaloglu, P. (2009). *Psychologie hodnot*. Olomouc: Univerzita Palackého.

- Čačka, O. (1994). *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum.
- Čáp, J., Mareš, J. (2007). *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha: Portál.
- Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. 1. vyd. Praha: Portál.
- Fromm, E. (1994). *Mít nebo být?* Praha: Naše vojsko.
- Göbelová, T. (2004). *Uvedení do výchovné problematiky na prvním stupni ZŠ*. Ostrava: Repronis.
- Helus, Z. (2009). *Dítě v osobnostním pojetí: obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. 2. vyd. Praha: Portál.
- Helus, Z. (2006). *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada.
- Horák, J. (1996). *Kapitoly z teorie výchovy. Problematika hodnot a hodnotové orientace*. 1. díl. Liberec: Technická univerzita.
- Kohoutek, R. (2009). *Etika a prosociální jednání*. [16. 6. 2015] dostupné z <http://rudolfkohoutek.blog.cz/0912/etika-a-socialni-jednani>.
- Langmeier, J., Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada.
- Matějček, Z. (2008). *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada.
- Měkota, K., Blahuš, P. (1988). *Antropomotorika II*. Praha: SPN.
- Prudký, L., a kol. (2009). *Inventura hodnot, výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia.
- Svoboda, Z., Smolík, A. a kol. (2010). *Pedagogická, sociální a zdravotnická práce s osobami ohroženými sociálním vyloučením*. Ústí n. L.: UJEP.
- Vacek, P. (2000). *Morální vývoj v psychologických a pedagogických souvislostech*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
- Vomáčka, J. (1994). *Děvčata a chlapci. K pedagogické problematice jejich intersexuálních zvláštností*. Ústí n. L.: Univerzita J. E. Purkyně.
- Vomáčková, H., Cihlár, D. (2013). *Rodinné propylaje v pedagogickém nástinu*. Ústí n. L.: Univerzita J. E. Purkyně.

Kontakt:

doc. Ing. Helena Vomáčková, CSc.

Mgr. David Cihlár

Pedagogická fakulta UJEP

České mládeže 8

400 96 Ústí nad Labem

helena.vomackova@ujep.cz

E-mail: david.cihlar@ujep.cz